

HARUN TOLASA, *Kendi Kalemıyla Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipâhisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Konya 1986, 212 sayfa. Selçuk Üniversitesi yayınları: 13, Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları : 2

RICHARD F. KREUTEL, *Die Autobiographie des Dolmetschers Osman Ağa aus Temeschwar. Der Texte des Londoner Autographen in normalisierter Rechtschreibung herausgegeben von R.E. Kreutel*, Londra 1980, 118 sayfa. E.J.W. Gibb Memorial New Series XXVIII.

Türk tarih ve edebiyatında çok az bir yer işgal eden hâtura türü üzerinde nâdir örneklerden biri olan Osman Ağa'nın eseri, 1954 yılında bilim âlemine bir çeviri olarak sunulduktan sonra muhtelif araştırmalara konu oldu ve sonunda hem Osmanlıca metnin aslı şekli hem de çalışkan bir edebiyat tarihi araştırmacı tarafından hazırlanan çeviriyazısı ve yeni dile uygulamalı şekli çıktı. Böylece mühim bir metnin güvenilir yayınlarına kavuşmuş olduk. Eser büyük ölçüde dilcilerin dikkatini çekmiş ve genellikle bu açıdan ehemmiyet kazanmıştı. Fakat bunun ötesinde, Türklerin sosyal yaşamı, gelenekleri, sınırlardaki davranışları, esirlerin durumları ile ilgili daha pek çok malzeme içermektedir. Kaldı ki, Osman Ağa'nın aydın bir kişi olduğu 1927 yılında Franz Babinger tarafından öne sürüldükten sonra karşı çıkan olmadı. Fakat Osman Ağa tam bir esir olarak tanındı ve çeşitli araştırmalarda böyle bilindi. Gelişigüzel biri değil de iyi yetişmiş bir adam olması, başından geçenleri kaleme almasına sebep oldu ve böylece dilciler kadar tarihçiler de kıymetli bir esere kavuştular. Zira İkinci Viyana Kuşatması sonrası meydana gelen ve resmi tarih yazarlarının dikkat etmeyeceği hususlar bu eser içinde bulunmaktadır.

Eserle sahip çıkan ve bilim dünyasına sunan dilcilerin çalışmalarının kronolojik bir sıralamasını yapmayı gerek görmüyorum. Kreutel ve Spies ikilisinin bu eseri kendi dillerinde 1954 yılında neşretmesinden sonra, hâtura özellikleri olan eserlere kendisi de dikkat eden Prof. Fahir İz sayesinde memleketimizde de çalışmalarına başlayan Harun Tolasa, bir üniversite mezuniyet tezi olarak başladığı çalışmasını ömrünün son gününe kadar sürdürdü. Ne yazık ki eserinin basımını göremeden aramızdan ayrıldı. Değer bilen meslektaşlarının elinde bulunan metin ise yitip gitmedi ve biraz gecikme ile de olsa araştırmacıların istifadesine sunuldu. Mezuniyet tezinin hazırlanması sırasında yaptığı çalışma ve bana sorduğu bazı tarih bilgilerinden sonra, metnin bir kısmını daktilo etmiştim. Çeyrek asrın tamamlanmasına az bir zaman kala da, eseri üzerinde bir tanıtma yazarken, sevgili dostum ile geçen tatlı sohbet ve bilimsel takışmalarla dolu dakikaları bir daha anımsadım. Metnin çözümlenmesi için yapılan çalışmaların büyük bir kısmını sayın Orhan Şaik Gökyay ile yürüttü. Tarih konularını aydınlığa kavuşturmak için 1688 ile 1699 yılları arasındaki konuları ve gelişmeleri taramamız yanında, tarihçiliğimiz ve kültür gelişmemiz için çok yeni sayılan sosyal olaylar, folklor ve etnoğrafyayı ilgilendiren hususlar, yabancılar ile olan tutum ve davranışlar ve en önemlisi hiç bir araştırma ile karşılaşılmayan esaret sorunu üzerinde epey kitap, dergi ve sair inceleme konusu aramağa birbirimizi sevk etmiştik. Bunun bir değerlendirmesi teze pek az ölçüde girdi. Kaynakların büyük bir kısmının ülkemizde bulunmaması zaten büyük hendikaptı. Böyle bir çalışmayı, olgunluk çağına erişmiş olan M. Alexandrescu Dersca başardı "La condition des captifs Turcs dans l'Empire des Habsbourgs (1688-1689) d'après les mémoires de Osman Ağa" *Studia et Acta Orientalia*, cilt 8, 1971, s. 125-144. Bu saye-

de, Almanca'ya çevrilen metin ile tarihi kayıtların karşılaştırmasını yapan Romanya'lı bayan araştırmacı, ufak bir metin gibi görünen eserin ne kadar zengin bir hazine olduğunu hepimize haber verdi. Ne var ki, esas Türkçe metnin de basımı bir hayli gecikti. Gerek Avrupa'da yapılması planlanan neşir, gerek Tolasa'nın gayreti sayesinde basılı bir duruma gelen eser, basılmış olarak bilim dünyasına verildikten sonra gecikmeden hoş karşılanmasına sebep oldular. Kreutel tarafından hazırlanan metin, elyazmasının matbaa harflerine çevrilmesidir. Aynı bir çeviriyazı için anlaşma sağlayamadığı görülüyor. Tolasa ise metnin daha iyi anlaşılması için bazı metin için müdahalelerde bulunmuştur. Böyle bir tutum, okuma hızını biraz kesmiş görünmektedir. Hazırlanan uzun bir giriş sayesinde eserin mahiyeti çok iyi özetlenmiş ve merak edilen konuların büyük bir kısmı aydınlatılmıştır. Sözlük hazırlanmış ve ayrıca dizin de eklenmiştir. Böylece mühim bir kılavuz kazandırılmıştır. Bir de Arap harfli okunuşu ispatlayacak örnekler gösterilseydi, büyük bir engel aşılmış olacaktı. Fakat kitabın basıldığı matbaada böyle bir hazırlık olmadığı ve ayrıca kullanılan kağıdın ilmi bir kitaba yakışmayan düzeyde olması, fotokopilerin de okunaksızlığına yol açmıştır. Gene de, önceden yapılmış Türkçe neşirleri kat kat geride bırakan bu yayın için emeği geçenleri kutlarız. R. Kreutel tarafından bitirilen neşir ise uzun yıllar süren bir emeğin sonucudur. Arap harfli metnin bir dizi filolojik tahvilini yapan nâşir, açıklamaları dipnotlarına koymak suretiyle metni okuyanın hızını kesmemiştir. Açıklamalar çok düzenli yapılmış ve her birinin Arap harfli yazımı ile esas okunuşu gösterilmiştir. Böyle bir karşılaştırma bile, iki kültür düzeyine ışık tutacak örnektir. Batı dünyasında yüzyıllar önce başlatılan bir çabayı, benzetmede gösterilen ağırlık halen düşündürücü olmakla beraber, aradaki mesafenin kapanmakta olduğunu da belirtmekte yarar görüyorum. H. Tolasa, hazırladığı giriş sayesinde güzel bir yöntem koymuş ve böylece, metin yayınları üzerinde sonraki nesil için de yararlı bir örnek yaratmıştır. Bu faaliyetinden önce de bir kere daha ele aldığını belirtmeliyim: "Temeşvarlı Osman Ağa'nın otobiyografisinde sosyal, kültürel ve etnolojik unsurlar" *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt 1, *Genel Konular*, Ankara 1982, s. 263-282. Bu tebliğinde, eserde bulunan halkbilim bireylerine dikkati çekmiş ve yaptığı geniş aktarmalar sayesinde araştırma yapmak isteyenlere malzeme sağlamıştı.

Metin yayınları arasında özel yerini her zaman için koruyacak bu neşri ve onu yaratmağa sevk eden Osman Ağa'yı kıskanmamak elden gelmiyor. Bir Evliya Çelebi metni muharref şekliyle yıllardan beri ortada durur, ciddi araştırma ve sadeleştirmeler bu metin üzerinden yapılırken, kronik diye adlandırdığımız vakanüvis'lerin eserleri sağlıklı neşirleriyle elden ele gezerken, şanslı bir metin aradan sıyrılıp kıymetli araştırmacılar sayesinde, âdeta ham elması traş eden kuyumcu misali, göz kamaştırıcı bir durum almaktadır. Dil konuları üzerinde çalışanların bu gayreti tarihçileri de harekete geçirirse daha pek çok konu kazanabiliriz ümidini taşımayı.

Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU